

Еволюція статусу відбулася в сучасному суспільстві й тим самим змінила гендерну роль жінки. Вона часто переймає на себе обов'язки голови родини, домінує в багатьох галузях – освіті, медицині, культурі тощо.

Таким чином, шляхетне ставлення до жінки можна розуміти як компонент моральної свідомості, що виявляється у позитивній (часто піднесеній) поведінці, а також прояву індивідуальних якостей та чеснот особистості стосовно образу жінки, її статусу в родинних відносинах та соціальних ролей в суспільстві.

Список використаних джерел

1. Алчевская Х. Д. Історія відкриття школи в селі Олексіївці Михайлівської волості. *Передуманное и пережитое. Дневники, письма, воспоминания*. Москва : изд. И. Д. Сытина, 1912. 268 с.
2. Коломинский Я. Л. Психология общения. Москва : Аспект Пресс, 2003. 475 с.
3. Костомаров Н. И. Русские инородцы: Исторические монографии и исследования. Москва : Чарли, 1996. 608 с.
4. Макаренко А. С. Книга для батьків. Київ : Рад. школа, 1973. 335 с.
5. Русова С. Ф. Вибрані педагогічні твори. Київ : Освіта, 1996. 304 с.
6. Сухомлинский В. А. Рождение гражданина. *Избранные педагогические сочинения*. Москва, 1979. Т. 1. С. 303–319.
7. Тофтул М. Г. Сучасний словник з етики. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 416 с.
8. Франко І. Жіноча неволя в руських піснях народних. *Зібрання творів у 50 томах*. Київ : Наук. думка, 1980. Т. 26. С. 210–253.

Світлана ЛУПАРЕНКО

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ (1900–1918 рр.)

У тезах розкриваються особливості реалізації родинного виховання в Україні протягом 1900–1918 рр., а саме: організація сімейного виховання з урахуванням приналежності дітей та їхніх батьків до різних соціальних прошарків суспільства (української інтелігенції, робітників, селян); акцентується увага на усвідомленні громадськістю потреби у формуванні батьківської компетентності та поширенні просвітницьких ідей серед населення.

Ключові слова: дитина, освіта, сім'я, сімейне виховання, батьки.

The peculiarities of realization of family education in Ukraine within 1900–1918 have been revealed in the article. These peculiarities are: organization of family education on the basis of children and their parents' belonging to different social strata of society (intelligent, working or rural families); public awareness of the need to develop parental competence and dissemination of the ideas of education among the population.

Key words: child, education, family, family education, parents.

Як відомо, сім'я є основною ланкою суспільства, першим і найбільш важливим оточенням для людини. Від того, які є умови родинного виховання, який склався стиль сімейного виховання залежить майбутній розвиток дитини. Батьки визначають пріоритети у вихованні їхніх дітей, проводять з ними найбільше часу,

створюють умови для розвитку талантів своїх дітей і тим самим закладають основи подальшого формування особистості.

Водночас, кожна епоха і кожна країна мають свої особливості реалізації сімейного виховання, що зумовлені соціально-політичними, економічними й культурними умовами розвитку держави, урядовою політикою підтримки сімей із дітьми, ставленням до дитинства в суспільстві. Слід відзначити, що в українських сім'ях споконвіку панувало шанобливе, любляче ставлення до дітей, що визначало здійснення сімейного виховання на основі піклування та уваги до дитини.

З огляду на це, важливим є дослідження особливостей реалізації сімейного виховання в Україні, визначення факторів, що впливають на нього, типів сімей і специфіки родинного виховання в них, умов успішного виховання дітей у сім'ї тощо.

Метою цих тез є висвітлення специфіки реалізації родинного виховання в Україні протягом 1900–1918 рр.

Серед особливостей сімейного виховання досліджуваного періоду слід назвати такі: здійснення сімейного виховання на основі різних традицій унаслідок життя дітей у різних сім'ях (української інтелігенції, робітничих і селянських); усвідомлення громадськістю необхідності формування батьківської компетентності і поширення просвітницьких ідей серед населення. Так, наявність певних традицій сімейного виховання було зумовлене існуванням різних типів сімей, які відрізнялися один від одного, а саме: сім'ї української інтелігенції (здійснювали навчання, виховання і соціалізацію дітей, приділяли значну увагу повноцінному розвитку дитини, організації її дозвілля), селянські сім'ї (мали розподіл праці за статтю і віком, регламентували обов'язки кожного з її членів, прищеплювали дітям працьовитість, чесність, повагу до старших) і робітничі сім'ї (мали низький соціально-економічний і соціокультурний статус, реалізовували найпростіші форми соціалізації дітей через діяльність, їхній фізичний розвиток) [3]. Водночас у селянській і робітничій сім'ях дитині не приділялося достатньо уваги (це пояснюється надмірною завантаженістю батьків на роботі), виховний вплив на неї часто здійснювався нецілеспрямовано й необдуманно, тому діти в таких сім'ях були надані самі собі або виконували види праці, притаманні дорослим.

У свою чергу, недостатній виховний вплив батьків на дітей, а також дослідження науковцями питань сімейного виховання сприяло усвідомленню громадськістю необхідності організації спеціальної роботи з батьками («Школа, яка має дітей у своєму розпорядженні протягом 4-5 годин, утримує своїм благотворним впливом велику кількість дітей від негативних учинків і поза школою, більшість учнів і поза школою добре поведуться навіть при недостатньому впливові сім'ї. Проте незначна частина учнів, які не зазнають впливу школи і позбавленні впливу сім'ї, вимагають вжиття особливих заходів, головним чином, з боку суспільства» [8]).

З огляду на це, навчальні заклади прагнули залучити батьків до спільної зі школою діяльності. Це знайшло відображення, по-перше, у прийнятті низки урядових документів, що розширювали можливості впливу батьків на навчально-виховний процес освітніх установ, а саме: постанова Ради Міністрів від 16 листопада 1905 р. «Про заходи щодо впорядкування шкільного життя в середніх

навчальних закладах», яка дозволила організовувати батьківські комітети і батьківські збори; циркуляри від 5 серпня 1906 р. і 4 липня 1907 р., що уточнювали склад батьківських комітетів і порядок їхньої роботи; циркуляр від 26 лютого 1908 р., який визначив порядок закриття батьківських зборів і комітетів (у разі недотримання ними встановлених правил). По-друге, навчальні заклади і громадськість спрямовували свою увагу на пошук ефективних шляхів поєднання сімейного і суспільного виховання, надання батькам елементарних знань щодо особливостей розвитку дітей, специфіки здійснення їхнього навчання та виховання.

Усе це сприяло впровадженню заходів із формування батьківської обізнаності і поширення ідей освіти серед населення, основними з яких стали такі:

- організація батьківських об'єднань (гуртків вільного виховання й освіти дітей, клубів, зборів, материнських і батьківських гуртків, що мали на меті допомогу батькам у виховній справі, їх залучення до створення й участі в забезпеченні діяльності дитячих установ, заснуванні і роботі батьківських комітетів, що здійснювали позашкільний контроль за учнями, систематично доводили до відома батьків дані про успіхи і поведінку учнів, брали участь в організації дитячими закладами товариств позашкільного виховання [2; 7]);

- проведення різних заходів для батьків, а саме: педагогічних з'їздів, зборів, виставок, що знайомили їх із товарами для дітей (наприклад, спеціалізовані виставки іграшок) і новими науковими ідеями (історичні, етнографічні, гігієнічні та інші виставки) та сприяли залученню широких мас населення до навчально-виховної діяльності [5; 6];

- видання книг, журналів і газет, спрямованих на поширення педагогічних знань серед населення.

Так, на початку ХХ ст. група відомих педагогів (П. Каптерев, П. Лесгафт, В. Острогорський, І. Сікорський) взяла участь у виданні «Енциклопедії з сімейного виховання й навчання»; педагогічною спільнотою були вироблені рекомендації з різних проблем сімейного виховання; публікувалися проповіді служителів церкви, які містили звернення до батьків і поради, як треба виховувати дітей (найважливішими серед проблем, що порушувалися, були питання дитячої психології, гігієни та педагогіки) [1].

Низку рекомендацій з питань сімейного виховання та особливостей дитячого розвитку надавали періодичні видання, основними з яких були: «Вестник воспитания», «Вестник семьи и школы», «Воспитание и обучение», «Дошкольное воспитание», «Народное образование», «Начальное обучение», «Обновление школы», «Педагогический листок», «Світло», «Свободное воспитание», «Семейное воспитание» «Школа и жизнь» тощо.

Слід відзначити, що організація спеціальної діяльності з формування педагогічної культури батьків, налагодження їхнього взаємозв'язку з дітьми й навчальними закладами сприяло підвищенню ініціативи батьків: вони брали активну участь у навчально-виховному процесі освітніх установ (циркуляр від 26 лютого 1908 р. навіть дещо обмежив їхні можливості, аби уникнути надмірного втручання батьків у педагогічний процес), ставали ініціаторами відкриття дитячих навчальних закладів [3; 4].

Проте рекомендації педагогічної громадськості щодо організації сімейного виховання поширювалися переважно на сім'ї української інтелігенції, інколи – купецькі й міщанські сім'ї, зрідка – робітничі й селянські, оскільки в останніх діти рідко навчалися в освітніх установах, батьки не підпадали під вплив батьківських комітетів і об'єднань, а внаслідок надмірної праці не охоплювалися масовими заходами.

Отже, протягом досліджуваного періоду громадськість усвідомлювала значущість виховання дітей у сім'ї та її значення для подальшого розвитку особистості, тому прагнула залучати батьків до різних форм діяльності з дітьми, організовувала для них спеціальні об'єднання, заходи, друкувала літературу з питань сімейного виховання. Це сприяло налагодженню співпраці батьків, дітей і закладів освіти, активізації батьківських комітетів у напрямі започаткування діяльності окремих дитячих навчально-виховних закладів. Як відзначає В. Федяєва, у цей час відбулося виділення сімейної педагогіки як окремого напрямку розвитку педагогічної думки, а також розпочався активний пошук нових методик виховання дітей у сім'ї, зумовлених змінами в соціально-політичному, економічному і культурному житті країни [3].

Список використаних джерел

1. Василькова Ю., Василькова Т. Социальная педагогика : курс лекцій. Москва : Издательский центр «Академия», 2006. 440 с.
2. Вентцель К. Новые пути воспитания и образования детей. Москва : Тип. лит. т-ва И. Н. Кушнерев и Ко, 1910. 110 с.
3. Федяєва В. Сімейне виховання в історичній ретроспективі (друга половина XIX – XX століття). Херсон : РПО, 2010. 348 с.
4. Держархів Одеської обл. Ф. 42. Оп. 35. Спр. 1291. 416 арк.
5. Держархів Харківської обл. Ф. 200. Оп. 1. Спр. 332. 46 арк.
6. Держархів Харківської обл. Ф. 200. Оп. 1. Спр. 446. 138 арк.
7. Держархів Харківської обл. Ф. 200. Оп. 1. Спр. 451. 19 арк.
8. Держархів Харківської обл. Ф. 635. Оп. 1. Спр. 20. 110 арк.

Тетяна СОБЧЕНКО, Наталя СМОЛЯНЮК

НОВАТОРСЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ РУХ В УКРАЇНІ ЯК ОСНОВНИЙ ЧИННИК ВИНИКНЕННЯ Й РОЗВИТКУ АВТОРСЬКИХ ШКІЛ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XX СТОЛІТТЯ

У тезах проаналізовано передумови виникнення авторських шкіл в Україні. Доведено, що саме новаторський педагогічний рух, спрямований на докорінні зміни у навчанні й вихованні молоді, виступав важливим чинником виникнення та розвитку авторських шкіл в Україні у другій половині XX століття. Визначено етапи становлення та розвитку авторських шкіл.

Ключові слова: новаторство, новаторський рух, авторські школи.

The preconditions of foundation of author's schools in Ukraine have been analyzed in the paper. It has been proved that innovative pedagogical movement aimed at radical changes in the youth's education was the main factor of emergence of author's schools